

*Араб тилини ўрганиш учун
услубий қўлланма*

www.arabic.uz

Яшуков А. М.

2009-йил

Сўз боши

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Меҳрибон ва Раҳмли Аллоҳнинг номи билан

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا

رَسُولُ اللَّهِ

Оламлар парвардигори Аллоҳга ҳамдлар бўлсин, пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом (соллаллоҳу алайҳи васаллам)га салавотлар ва саломлар бўлсин.

Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқлигига гуволик бераман. Муҳаммад Аллоҳнинг элчиси эканлигига гувоҳлик бераман.

Бу ўқув қўлланма араб тилини билмайдиган, лекин арабча ёзувни ҳаракатлар (белгилар) ёрдамида ўқий оладиганларни араб тилидаги матнларни тушунишда ёрдам беришига мўлжалланган. Бу китобда араб тилининг асосий, умумий, энг кўп ишлатиладиган қоидаларини баён қилишга, уларни ёдда сақлаб қолиш ва қўллашда ёрдам беришга ҳаракат қилинган.

Бу қўлланма араб тилининг мукаммал дарслиги эмас лекин араб тилининг асосий жиҳатларини ёритиб берган бўлиб, барча рус ва ўзбек тилида сўзлашувчилар учун мўлжалланган.

Кириш

Араб тили ер юзидаги 300 миллиондан ортиқ инсонлар учун она тили, мусулмонларнинг халқаро сўзлашув тили бўлиб, ислом динини, Қуръон ва ҳадисни асл манбалардан ўрганиш учун кенг имкониятдир. Сайёрамиздаги миллионлаб кишилар бу тилни ўрганиш учун астойдил ҳаракат қиладилар. Осмонлар ва ернинг парвардигори, улуғ арш роббиси, фойдали илм ато этгувчи ва тўғри йўлга ҳидоят этгувчи эй Аллоҳ! Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом (соллаллоҳу алайҳи васаллам)га раҳмат ва баракотлар ёғдиргин. Бизларга фойдали илм ато этгин, фойдасиз илмдан сақлагин, ўзинг рози бўладиган солиҳ бандаларингдан бўлишга муваффақ қил. Аллоҳнинг расули Муҳаммад алайҳиссалом (соллаллоҳу алайҳи васаллам)га салом ва салавоотлар бўлсин ва барча мактов, ҳамду- санолар Аллоҳга хосдир!

БИРИНЧИ ҚИСМ

1-ДАРС

СОДДА ИСМИЙ ГАП

Исм туркумига от, сифат ва сон киради. Исмиий гапда биринчи сўз ўрнида от келади. Содда исмиий гап икки қисмдан иборат: биринчи қисмдаги сўзлар бирор нарса билан аниқланган ва иккинчи қисмдаги сўзлар ноаниқ ҳолатда келади. Сўзга аниқлик беришнинг энг оддий усули унга ال аниқлик артиклини қўшишдир. Сўзга ال артикли қўшилганда сўз охиридаги танвинлар ُ ўзига мос ҳаракатлар ِ билан алмаштирилади.

Буни 1- жадвалда кўришингиз мумкин.

1-жадвал

Келишиклар	Аниқ шаклдаги исм	Ноаниқ шаклдаги исм	إعراب
Бош келишик	الْكِتَابُ	كِتَابٌ	مَرْفُوعٌ
Тушум келишиги	الْكِتَابَ	كِتَابًا	مَنْصُوبٌ
Қаратқич келишик	الْكِتَابِ	كِتَابٍ	مَجْرُورٌ

Демак бир исмда танвин ёки ال бўлади. Асло иккиси бир исмда жам бўлмайди.

Агар бола китобни кўрсатиб: مَا هَذَا؟ бу нима? деб сўраса, Унга: هَذَا كِتَابٌ бу китоб — деб жавоб берилади.

Яъни қандайдир китоб, стол ёки стул эмас, айнан китоб.

Лекин китоб ҳақида сўз очилгандан кейин унинг сифати ҳақида хабар бериладиган бўлса, у ҳолда китоб сўзи аниқ ҳолатда келади:

الْكِتَابُ كَبِيرٌ – китоб каттадир.

Ёки هَذَا الْكِتَابُ كَبِيرٌ Бу китоб — каттадир.

Биринчи мисолга айтамыз. Агар: مَا هَذَا؟ саволига кенгайтириб жавоб бермоқчи бўлсак, биз айтамызки:

هَذَا كِتَابٌ كَبِيرٌ — Бу катта китобдир.

Яхшироқ тушуниш учун юқоридаги мисолларни 2-жадвалда кўриб чиқамиз:

2-жадвал:

Таржимаси	Бутун гап	Ноаниқ бўлак	Аниқ бўлак
Бу- китоб	هَذَا كِتَابٌ	كِتَابٌ	هَذَا
Китоб- катта	الْكِتَابُ كَبِيرٌ	كَبِيرٌ	الْكِتَابُ
Бу китоб- катта	هَذَا الْكِتَابُ كَبِيرٌ	كَبِيرٌ	هَذَا الْكِتَابُ
Бу- катта китоб	هَذَا كِتَابٌ كَبِيرٌ	كِتَابٌ كَبِيرٌ	هَذَا

Иккита охирги мисолни тушуниб олиш муҳим. Келинг уларни кўриб чиқамиз.

Бу китоб-катта	هَذَا الْكِتَابُ كَبِيرٌ
Бу катта китоб	هَذَا كِتَابٌ كَبِيرٌ

Биринчи ҳолатда гапирувчи ва эшитувчи қайси китоб ҳақида сўз кетаётганини билгани учун الْكِتَابُ сўзи аниқ шаклда келган бўлиб, гапирувчи эшитувчига китобнинг катталиги ҳақида хабар берапти. كَبِيرٌ сўзи ноаниқ шаклда турибди.

Иккинчи ҳолатда гапирувчи эшитувчига тавсифланаётган буюм катта китоб эканлигини хабарини берапти.

Яна бир нечта мисолларни кўриб чиқамиз:

Китоб - катта ва чиройли	الْكِتَابُ كَبِيرٌ وَجَمِيلٌ
Катта китоб-чиройли	الْكِتَابُ الْكَبِيرُ الْجَمِيلُ
Чиройли китоб-катта	الْكِتَابُ الْجَمِيلُ كَبِيرٌ
Бу-катта китоб чиройли	هَذَا كِتَابٌ كَبِيرٌ وَجَمِيلٌ
Бу китоб-катта ва чиройли	هَذَا الْكِتَابُ كَبِيرٌ وَجَمِيلٌ
Бу катта китоб-чиройли	هَذَا الْكِتَابُ الْكَبِيرُ الْجَمِيلُ
Бу чиройли китоб-катта	هَذَا الْكِتَابُ الْجَمِيلُ كَبِيرٌ

Атоқли отлар (масалан: одамларнинг исми, давлатлар, шаҳарларнинг номи) аниқ ҳолатда бўлади, агар танвин билан келган бўлса ҳам.

мисол учун:

مُحَمَّدٌ جَمِيلٌ — Муҳаммад чиройли.

زَيْدٌ خَبِيرٌ — Зайд мутахассис.

Араб тили ва рус тилидаги исмларнинг жинслари ўзаро мос келмайди. Масалан, китоб сўзи рус тилида муаннас (аёл жинси)да бўлса, араб тилида كِتَابٌ музаккар (эркак жинси)дадир.

Араб тилида сифат оддан кейин келади ва у билан жинсига кўра мослашади.

Масалан: رَجُلٌ حَسَنٌ **кичик уй**, كِتَابٌ صَغِيرٌ **кичик китоб**, يَتُّ صَغِيرٌ **яхши эркак**, سَيَّارَةٌ جَمِيلَةٌ **чиройли машина**.

Ёзилишига кўра истисно қилинган сўзлар.

Араб тилида ёзилиш тарзи одатдагидан фарқ қилувчи кўп ишлатиладиган бир нечта сўзларнинг гуруҳи бўлиб, бу фарқ “а” товуши чўзиб айтилганда, алиф ҳарфини ёзилмаслигида ифодаланади. Масалан:

талаффузи	ёзилиши	таржимаси
أَلَاةٌ	اللَّه	Аллоҳ
إِلَاةٌ	إِلَهِ	Илоҳ
هَذَا	هَذَا	Бу
هَٰذِهِ	هَٰذِهِ	Бу (а)

Вазифа:

1- Қуйида келтирилган янги сўзлар луғатидан фойдаланиб матнни таржима қилинг.

اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ. اللَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ. هَذَا الْكِتَابُ مُبِينٌ. الشَّمْسُ كَبِيرَةٌ وَالْقَمَرُ جَمِيلٌ. الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ كَبِيرٌ وَجَمِيلٌ.

2. Араб тилига таржима қилинг.

Бу- қуёш. Бу- ой. Бу- уй. Бу уй- катта. Катта уй чиройли.

3. Барча янги сўзларни ёд олинг.

Янги сўзлар луғати:

Китоб	كِتَابٌ	эшитгувчи	سَمِيعٌ
Нима	مَا	Аллоҳ	اللَّهُ
Бу	هَذَا	билгувчи	عَلِيمٌ
катта (эркак жинси)	كَبِيرٌ	олий, баланд	عَلِيٌّ
чиройли (эркак жинси)	جَمِيلٌ	катта (аёл жинси)	كَبِيرَةٌ
очиқ-ойдин	مُبِينٌ	доно	حَكِيمٌ
чиройли (аёл жинси)	جَمِيلَةٌ	қуёш	شَمْسٌ
хабардор	خَبِيرٌ	ой	قَمَرٌ
ва	وَ	илоҳ	إِلَهٌ
уй	بَيْتٌ	масжид ул-харом	الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ

КИЧИК	صَغِيرٌ	бу, булар	هَذِهِ
ЯХШИ	حَسَنٌ	эркак	رَجُلٌ

2-Дарс: олмошлар

таржимаси	ل қўшимчалик бирикма олмошлар	таржимаси	олмошлар
менга, меники ...	لِي	мен	أَنَا
бизга, бизники ...	لَنَا	биз	نَحْنُ
сенга, сеники ... (эркак)	لَكَ	сен (эркак)	أَنْتَ
сенга, сеники ... (аёл)	لِكَ	сен (аёл)	أَنْتِ
сизга, сизники ... (иккилик)	لَكُمَا	сиз (иккилик)	أَنْتُمَا
сизларга, сизларники ...	لَكُمْ	Сизлар (э)	أَنْتُمْ
сизларга, сизларники ... (аёл)	لَكُنَّ	Сизлар (аёл)	أَنْتُنَّ
унга, уники ...	لَهُ	у (эркак)	هُوَ
унга, уники ... (аёл)	لِهَا	у (аёл)	هِيَ
уларники, уларга... (иккилик)	لَهُمَا	улар (иккилик)	هُمَا
уларга, уларники ...	لَهُمْ	улар (эркак)	هُم
уларга, уларники ... (аёл)	لَهُنَّ	улар (аёл)	هُنَّ

3-жадвал:

Араб тилида иккилик сони бор.

هُمَا улар иккиси, أَنْتُمَا сизлар иккинги.

Иккилик сони олмошлари ҳам эркак жинсига, ҳам аёл жинсига нисбатан қўлланилади.

هُم ва أَنْتُمْ кўплик сони олмошлари жонли мавжудотлар (инсонлар, жинлар) гуруҳига ёки икки жинс (эркак жинси ва аёл жинси) мавжуд бўлган гуруҳга нисбатан ишлатилади.

هِيَ олмоши аёл жинсидаги, бирлик сонидagi тирик мавжудотлар (инсонлар, жинлар)ни ёки кўплик сонидagi жонсиз нарсалар (буюмлар, ҳайвонлар, ўсимликлар)ни ифодалаш учун фойдаланилади. Келтирилган маълумотлар араб тилидаги жинс тушунчаси европа тилларидагидан фарқ қилишини кўрсатади. Арабчада жинс кўпроқ қарама-қаршиликлар (катта-кичик, кучли-заиф, битта ёки кўп)ни ифодаловчи тушунчадир.

Масалан:

هَذِهِ مُسْلِمَةٌ. هِيَ جُتْهَدَةٌ. Бу муслима аёл. У тиришқоқ.

هَذِهِ كُتُبٌ. هِيَ جَدِيدَةٌ. Бу китоблар. У янги.

Бирикма олмошлар доим бирор сўз (кўмакчи, қўшимча, от ёки феъл) билан қўшилиб ёзилади ва қаратқич келишиги (яъни мажрур)да бўлади.

таржимаси	على кўмакчиси мисолида ёзилган	таржимаси	سُزِي كُتُبٌ мисолида ёзилган бирикма
-----------	---	-----------	--

	бирикма олмошлар		олмошлар
менга	عَلَيَّ	менинг китобларим	كُتُبِي
бизга	عَلَيْنَا	бизнинг китобларимиз	كُتُبِنَا
сенга (эркак)	عَلَيْكَ	сенинг китобларинг (эркак)	كُتُبِكَ
сенга (аёл)	عَلَيْكِ	сенинг китобларинг (аёл)	كُتُبِكَ
сизга (иккилик)	عَلَيْكُمَا	сизнинг китобларингиз (иккилик)	كُتُبِكُمَا
сизларга (эркак)	عَلَيْكُمْ	сизнинг китобларингиз (эркак)	كُتُبِكُمْ
сизларга (аёл)	عَلَيْكُنَّ	сизнинг китобларингиз (аёл)	كُتُبِكُنَّ
унга (эркак)	عَلَيْهِ	унинг китоблари (эркак)	كُتُبِهِ
унга (аёл)	عَلَيْهَا	унинг китоблари (аёл)	كُتُبِهَا
уларга (иккилик)	عَلَيْهِمَا	уларнинг китоблари (иккилик)	كُتُبِهِمَا
уларга (эркак)	عَلَيْهِمْ	уларнинг китоблари (эркак)	كُتُبِهِمْ
уларга (аёл)	عَلَيْهِنَّ	уларнинг китоблари (аёл)	كُتُبِهِنَّ

4- жадвал:

Агар бирикма олмошдан олдин касра келса ёки сукунлик $ي$ келса ёки касралик ҳарфдан кейин келган ҳарфи $ي$ келса $أُ،$ бирикма олмошларининг заммаси касрага ўзгаради.

Масалан: كَابِي، فِيهِمَا، إِلَيْهِنَّ، بِهِ، فِيهِ، إِلَيْهِ.

أَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ لِلْقَرِيبِ

Яқиндаги шахс ва предметни кўрсатувчи кўрсатиш олмоши

الجنس	المفرد	المثنى	الجمع
жинс	бирлик	иккилик	кўплик
المذكر	هَذَا... بۇ	هَذَانِ بۇ иккиси -	هَؤُلَاءِ... булар
المؤنث	هَذِهِ بۇ...	هَاتَانِ - бۇ иккиси	هَؤُلَاءِ... булар

أَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ لِلْبَعِيدِ

Узоқдаги шахс ёки предметни кўрсатувчи кўрсатиш олмошлар

الجنس	المفرد	المثنى	الجمع
жинс	бирлик	иккилик	кўплик
المذكر	ذَلِكَ، ذَلِكَ - анави	ذَانِكَ - анави ИККИСИ	أُولَئِكَ - анавилар
المؤنث	تِلْكَ - анави	تَانِكَ - анави ИККИСИ	أُولَئِكَ - анавилар

Кўрсаткич олмошларнинг иккилик сонидagi бошқа шакллари кам қўлланилади.

Вазифа:**1. Таржима қилинг:**

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ. رَبُّنَا كَرِيمٌ. أَنَا مُسْلِمٌ، وَأَنْتَ مُسْلِمٌ، وَهُوَ مُسْلِمٌ. أَنْتِ مُسْلِمَةٌ وَهِيَ مُسْلِمَةٌ. هَذَا بَيْتُكَ وَهَذِهِ سَيَّارَتُهُ. مَا اسْمُكَ؟ اسْمِي عَلِيٌّ. مَنْ رَبُّكَ؟ رَبِّي اللَّهُ. مَنْ نَبِيُّكَ؟ هُوَ مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). أَيْنَ أَنْتَ؟ أَنَا هُنَا. أَيْنَ هُمْ؟ هُمْ هُنَاكَ.

2. Араб тилига таржима қилинг:

Бу қалам. У чиройли. Бу менинг қаламим.

قَلَمٌ сўзи музаккар (эркак жинси)га тегишли.

Янги сўзлар луғати:

тинчлик	سَلَامٌ	ким	مَنْ
парвардигор	رَبٌّ	қалам	قَلَمٌ
сахий	كَرِيمٌ	набий, пайғамбар	نَبِيٌّ
мусулмон	مُسْلِمٌ		
муслима	مُسْلِمَةٌ	қаерда	أَيْنَ
нима	مَا	бу ерда	هُنَا
исм	إِسْمٌ	у ерда	هُنَاكَ
	унга Аллоҳнинг салавоти ва саломлари бўлсин		صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

--	--	--

3- ДАРС

ОЛД КЎМАКЧИЛАР

Олд кўмакчилар тугалланган маънони ифодаламайди лекин гапдаги сўзларни ўзаро муносабатларини белгилаб беради. Олд кўмакчидан кейин келувчи сўз қаратқич келишигида, яъни мажрур бўлади.

таржимаси	мисол	олд кўмакчи	маъноси
унинг рухсати билан	بِأَذْنِهِ	بِ	билан, воситасида
хурмо толаларидан	مِنْ مَسَدٍ	مِنْ	-дан
сенинг роббинга	إِلَى رَبِّكَ	إِلَى	-га
залолатга, адашувликка	فِي تَضَلُّيلٍ	فِي	-га, ичида
Аллоҳ учун	لِلَّهِ	لِ	учун, -га
йўлда	عَلَى صِرَاطٍ	عَلَى	-да, устида
неъмат ҳақида	عَنْ النَّعِيمِ	عَنْ	ҳақида, тўғрисида
хашакка ўхшаш	كَعَصْفٍ	كَ	ўхшаш, худди
бир ойдан бери	مُنْذُ شَهْرٍ	مُنْذُ	-дан бери
тонггача	حَتَّى مَطْلَعِ	حَتَّى	-гача

қийинчилик билан	مَعَ الْعُسْرِ	مَعَ	билан
---------------------	----------------	------	-------

6-жадвал:

ك، ل، ي олд кўмакчилари кейин келаётган сўзга қўшиб ёзилади.

Араб тилинини рус ёки ўзбек тилига таржима қилаётганда кўп ҳолларда сўзма-сўз таржима қилиб бўлмайди. Гапнинг маъносини тўғри таржима қилиш учун гап яхлит, бутун ҳолда таржима қилинади. Бунда ундаги сўзларнинг тартиби ва сони ўзгаради. Масалан:

رَكِبَ جَمَارًا – У эшакка миниб кетди.

Агар сўзма-сўз таржима қилсак, гапнинг тузилиши тўғри бўлмайди.

Масалан: **Минди эшакни.**

كَتَبَ بِقَلَمٍ - У қалам билан ёзди.

Агар сўзма-сўз таржима қилинса:

Қаламнинг воситасида ёзди.

Бундай шаклда гап тузилмайди.

ИСМЛАРНИНГ ТЎҒРИ КЎПЛИК ВА ИККИЛИК СОНИ НОАНИҚ ШАКЛ, МУЗАККАР (ЭРКАК ЖИНСИ) ИСМ

الإعراب في الأسماء

(Исмлардаги келишиклар)

الأسماء الخمسة	جمع المؤنث	جمع المذكر	تثنية	مفرد	الحالة الإعرابية	Келишиклар
أبوكَ (الواو)	مُعَلِّمَاتٍ (الضمة)	مُعَلِّمُونَ (و)	مُعَلِّمَانِ (ألف)	مُعَلِّمٍ (الضمة)	مَرْفُوعٌ:	Бош к-к
أبَاكَ (الألف)	مُعَلِّمَاتِ (الكسرة)	رَأَيْتُ مُعَلِّمِينَ (ي)	رَأَيْتُ مُعَلِّمَيْنِ (ي)	مُعَلِّمًا (الفتحة)	مَنْصُوبٌ:	Тушум к-к
أبيكَ (الياء)	مُعَلِّمَاتِ (الكسرة)	عَلَى مُعَلِّمِينَ (ي)	عَلَى مُعَلِّمَيْنِ (ي)	مُعَلِّمٍ (الكسرة)	مَجْرُورٌ:	Қаратқич к-к

7- жадвал:

Аниқ шакл, музаккар (эркак жинси) исм:

Келишик	кўплик	иккилик	бирлик	келишик
Бош	المُسْلِمُونَ	المُسْلِمَانِ	المُسْلِمِ	бош
Қаратқич Тушум	المُسْلِمِينَ	المُسْلِمَيْنِ	المُسْلِمِ	қаратқич
			المُسْلِمِ	тушум

8- жадвал:

Аниқ шаклдаги ва ноаниқ шаклдаги исмларнинг охириги қўшимчалари бир хил бўлади.

Кўп сўзлар нотўғри (синик) кўплик сонини ҳосил қилади.

Масалан:

Таржима	Кўплик	Бирлик	Таржима
китоблар	كُتُبٌ	كِتَابٌ	китоб
талабалар	طُلَّابٌ	طَالِبٌ	талаба
шаҳарлар	مُدُنٌ	مَدِينَةٌ	шаҳар
элчилар	رُسُلٌ	رَسُولٌ	элчи

Ноаниқ шакл, муаннас (аёл жинси) исм.

келишик	кўплик	иккилик	бирлик	келишик
бош	مُسْلِمَاتٌ	مُسْلِمَاتَانِ	مُسْلِمَةٌ	бош
қаратқич тушум	مُسْلِمَاتٍ	مُسْلِمَتَيْنِ	مُسْلِمَةٍ	қаратқич
			مُسْلِمَةً	тушум

9-жадвал.

Аниқ шакл, муаннас (аёл жинси) исм.

келишик	кўплик	иккилик	бирлик	келишик
бош	المُسْلِمَاتُ	المُسْلِمَاتَانِ	المُسْلِمَةُ	бош
қаратқич	المُسْلِمَاتِ	المُسْلِمَتَيْنِ	المُسْلِمَةِ	қаратқич

тушум			الْمُسْلِمَةُ	тушум
-------	--	--	---------------	-------

10-жадвал.

Аёл жинсининг асосий аломати “та марбута” (ة، ة).

1. Вазифа:

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ
وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ
كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (أحزاب - ٣٥)

Маъноси: Албатта, муслимлар ва муслималар, мўминлар ва мўминалар, давомли итоаткор эркаклар ва давомли итоаткор аёллар, садоқатли эркаклар ва садоқатли аёллар, сабрли эркаклар ва сабрли аёллар, тавозуъли эркаклар ва тавозуъли аёллар, садақа қилгувчи эркаклар ва садақа қилгувчи аёллар, рўза тутгувчи эркаклар ва рўза тутгувчи аёллар, фаржларини сақловчи эркаклар ва (фаржларини) сақловчи аёллар, Аллоҳни кўп зикр қилгувчи эркаклар ва (Аллоҳни кўп) зикр қилгувчи аёллар–ўшаларга Аллоҳ мағфиратни ва улуғ ажрни тайёрлаб қўйгандир. (Ахзоб-35)

Янги сўзлар луғати:

хурмо толаси	مَسَدٌ	мўмин	مُؤْمِنٌ
рухсат	إِذْنٌ	адашув, залолат	تَضَلُّيلٌ

жаннат, боғ	جَنَّةٌ	йўл	صِرَاطٌ
юксак, олий даражали	عَالِيَةٌ	хузур-ҳаловат	نَعِيمٌ
югуриш	جَارِيَةٌ	булоқ, кўз	عَيْنٌ
баланд	مَرْفُوعَةٌ	крават	سَرِيرٌ (سُرُرٌ)
ҳашак	عَصْفٌ	ой	شَهْرٌ
қийинчилик	عُسْرٌ	қуёш кўтарилиши	مَطْلَعٌ
жойлаштирилган	مَوْضُوعَةٌ	қадаҳлар	أَكْوَابٌ
минди	زَكَبٌ	дўзах, вайл	وَيْلٌ
кофир	كَافِرٌ	эшак	حِمَارٌ
китоб (китоблар)	كِتَابٌ (كُتُبٌ)	ёзди	كَتَبَ
талаба (талабалар)	طَالِبٌ (طَلَّابٌ)	ёлончи	كَاذِبٌ
элчи (элчилар)	رَسُولٌ (رُسُلٌ)	шаҳар (шаҳарлар)	مَدِينَةٌ (مُدُنٌ)
юррак, қалб (қалблар)	قَلْبٌ (قُلُوبٌ)	касаллик	مَرَضٌ
азоб	عَذَابٌ	илоҳ	إِلَهٌ
бир	وَاحِدٌ	Аламли, азобли	أَلِيمٌ

осмонлар	السَّمَاوَاتُ	ер	الأَرْضُ
----------	---------------	----	----------

4- ДАРС

ИЗОФА БИРИКМАСИ

Изофа бирикмаси муҳим мавзудир. Аввало таржимаси билан келтирилган мисолларни кўриб чиқамиз.

таржима	сўз бирикмаси	таржима	иккинчи сўз	таржима	биринчи сўз
Аллоҳнинг кули	عَبْدُ اللَّهِ	Аллоҳ	اللَّهُ	Қул	عَبْدٌ
қадр кечаси	لَيْلَةُ الْقَدْرِ	Қадр	الْقَدْرُ	кеча	لَيْلَةٌ
тонг отиши	مَطْلَعُ الْفَجْرِ	Тонг	الْفَجْرُ	отиш	مَطْلَعٌ
қиёмат куни	يَوْمَ الدِّينِ	Қиёмат	الدِّينِ	кун	يَوْمٌ
оламлар парвардигори	رَبُّ الْعَالَمِينَ	оламлар	الْعَالَمُونَ	парвардигор	رَبٌّ

Изофадаги иккинчи сўз кимнинг? ёки ниманинг? сўроғига жавоб бўлади:

Кимнинг қули? Аллоҳнинг.

Нималарнинг парвардигори? Оламларнинг.

Изофанинг биринчи сўзи ال артиклисиз ва танвинсиз ёзилади, иккинчи сўз қаратқич келишигида келиб, ال артикли ёки танвин ёки бирикма олмош билан келади ёки ундан кейин изофанинг яна бошқа сўзи келиши мумкин. Ана шундай изофа занжирига мисолларни кўриб чиқамиз:

Аллоҳ қулининг уйи	بَيْتُ عَبْدِ اللَّهِ
Мақтабимиз ўқитувчисининг машинаси	سَيَّارَةٌ مُدْرَسِ مَدْرَسَتِنَا
Қиёмат кунининг подшоҳи	مَالِكُ يَوْمِ الدِّينِ

Кўп ҳолларда изофа сифат ёрдамида таржима қилинади:

يَوْمُ الدِّينِ – Қиёмат куни.

*** اللَّهُ هُوَ رَبُّ الْعَالَمِينَ Аллоҳ у – оламлар парвардигори.**

(кўмакчисиз).

Агар изофанинг олдида кўмакчи келса, унинг сабабидан изофанинг биринчи сўзи қаратқич келишигида ёзилади:

*** الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Оламлар парвардигорига ҳамдлар**

бўлсин. (ل кўмакчи билан).

Изофани яхшироқ тушуниш учун иккита ўхшашликни кўриб чиқамиз:

Биринчиси: изофадаги иккинчи сўзнинг вазифаси бирикма олмошнинг вазифасига ўхшайди. Масалан:

таржима	Бирикма олмошли сўз	изофа	таржима
унинг уйи (муз.)	بَيْتُهُ	بَيْتُ مُحَمَّدٍ	Муҳаммаднинг уйи
унинг китоби (муан.)	كِتَابُهَا	كِتَابُ الْمَدْرَسَةِ	ўқитувчининг китоби (муан.)
уларнинг уйлари (муз.)	بُيُوتُهُمْ	بُيُوتُ الْمُسْلِمِينَ	мусулмонларнинг уйлари (муз.)
уларнинг китоблари (муан.)	كُتُبُهُنَّ	كُتُبُ الْمُسْلِمَاتِ	мусулмон аёлларнинг китоблари
у икковининг машинаси	سَيَّارَتُهُمَا	سَيَّارَةُ الْمُسْلِمِينَ	икки мусулмоннинг машинаси

Иккинчиси: Изофанинг вазифаси ل кўмакчисининг вазифасига ўхшайди. Масалан:

Мусулмонларнинг китоби	كُتُبُ الْمُسْلِمِينَ	الْكَتُبُ لِلْمُسْلِمِينَ	Мусулмонлар (учун) китоби
Эркакнинг машинаси	سَيَّارَةُ رَجُلٍ	سَيَّارَةٌ لِرَجُلٍ	Эркакнинг машинаси

Вазифа:

1. Ўқинг, сўзларнинг охириги кўшимчалари қаерда, қандай ва нима учун келганини таҳлил қилинг.

2. Таржима қилинг.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ.

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ.

2. Араб тилига таржима қилинг.

Бу эркакнинг китоби. Бу Раҳмоннинг қули. Бу сизни мактабингизнинг ўқитувчиси.

Янги сўзлар луғати:

қул, банда	عَبْدٌ	мактаб	مَدْرَسَةٌ
кеча	لَيْلَةٌ	подшоҳ	مَلِكٌ
кун	يَوْمٌ	мерибон зот, Раҳмон	الرَّحْمَنُ
тақдир, қудрат	قَدْرٌ	раҳмли зот, Раҳим	الرَّحِيمُ
тинчлик, саломатлик	السَّلَامُ	эрта тонг	فَجْرٌ
қуллар, бандалар	عِبَادٌ	дин, ҳисоб	دِينٌ
солиҳ, яхши	صَالِحٌ	олам	عَالَمٌ
		ўқитувчи	مُدْرِسٌ

5- Дарс:

إِنَّ қўшимчаси ва унинг сўзларга таъсири.

إِنَّ қўшимчаси “ҳақиқатда”, деб таржима қилинади. У таъкид оҳангида келиб, тасдиқ ва таъкидни ифодалайди.

Агар у содда исмий гапда келса, ундан кейин келувчи сўз тушум келишигида бўлади:

Таржима	إِنَّ қўшимчаси билан	Содда исмий гап	таржима
Ҳақиқатда Аллоҳ ғаний (бой) ва мақтовга лойиқ зот	إِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ	اللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ	Аллоҳ ғаний (бой) ва матовга лойиқ зот
ҳақиқатда у кечиргувчи	إِنَّهُ غَفُورٌ	هُوَ غَفُورٌ	У кечиргувчи
ҳақиқатда инсон хусронда (ютқазишда)	إِنَّ الْإِنْسَانَ فِي خُسْرٍ	الْإِنْسَانُ فِي خُسْرٍ	Инсон хусронда (ютқизишда)
ҳақиқатда кофирлар-фосиқлардир (бузғинчилар)	إِنَّ الْكَافِرِينَ فَاسِقُونَ	الْكَافِرُونَ فَاسِقُونَ	Кофирлар-фосиқлардир (бузғунчилар)
ҳақиқатда қийинчилик билан енгиллик бор	إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا	مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا	қийинчилик билан енгиллик бор

إِنَّ қўшимчасига ўхшаш таъсир қилувчи

أَنَّ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَيْتَ، لَعَلَّ қўшимчалар бор.

Уларни “инна”нинг ахавотлари, деб атайдилар.

أَنَّ – шу, -ки كَأَنَّ – худди, لَكِنَّ – лекин, لَعَلَّ – балки.

СИФАТДОШ

Рус тилида феъл қўлланиладиган ўринда араб тилида кўп ҳолларда сифатдош ишлатилади. Масалан:

сен қаерга кетгувчисан? (Сен қаерга кетяпсан?)	إِلَى أَيِّنَ أَنْتَ ذَاهِبٌ؟
Мен масжидга кетувчиман (Мен масжидга кетяпман)	أَنَا ذَاهِبٌ إِلَى الْمَسْجِدِ
У масжидда ўтирувчи (Умасжиддаўтирибди.)	هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ

Сифатларнинг солиштирма ва орттирма даражалари:

таржима	солиштирма даража	таржима	орттирма даража	таржи ма	Сифат
...дан каттароқ	أَكْبَرُ مِنْ	ЭНГ катта	أَكْبَرُ	катта	كَبِيرٌ
...дан кичикроқ	أَصْغَرُ مِنْ	ЭНГ кичик	أَصْغَرُ	кичик	صَغِيرٌ
...дан яхшироқ	أَحْسَنُ مِنْ	ЭНГ яхши	أَحْسَنُ	яхши	حَسَنٌ
..дан чиройлироқ	أَجْمَلُ مِنْ	ЭНГ чиройли	أَجْمَلُ	чиройли	جَمِيلٌ
...дан билгувчир	أَعْلَمُ مِنْ	ЭНГ билгувчи	أَعْلَمُ	билгувчи	عَلِيمٌ

ОҚ

Инкор, истисно ва сўроқ қўшимчалари:

مَا ва لَا қўшимчалари инкорни ифодалайди. مَا қўшимчаси шунингдек “бу шуки”, “қайсики”, “нимаики” маъноларини билдиради.

إِلَّا қўшимчаси ...дан бошқа, фақат, ...дан ташари сўзлари билан таржима қилинади. Агар لَا қўшимчасидан кейин от тушум келишигида اَلْ ва танвинсиз келса ва у изофа бўлмаса, у ҳолда мутлақ инкорни ифодалайди:

Шак-шуба йўқ (ҳеч қандай)	لَا رَبَّ
Аллоҳдан бошқа (ҳеч қандай) илоҳ йўқ.	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

أَ ва هَلْ сўроқ қўшимчалари гапнинг бошида келиб, уни сўроқ гапга айлантиради:

Уй катта	أَلْبَيْتُ كَبِيرٌ
Уй каттами?	هَلِ الْبَيْتُ كَبِيرٌ؟
ҳа, уй катта	نَعَمْ الْبَيْتُ كَبِيرٌ

Вазифа:

1. Таржима қилинг:

وَالهُنَّكَمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ. اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ.

2. Араб тилига таржима қилинг.

Ҳақиқатда сенинг уйинг катта. Унинг (муаннас) уйи унинг (музаккар) уйдан каттароқ. Улар уйда ўтиришибди.

Янги сўзлар луғати:

бой	غَنِيٌّ	ҳақиқатда	إِنَّ
Балки, эҳтимол	لَعَلَّ	кетувчи	ذَاهِبٌ
мақталган	حَمِيدٌ	масжид	مَسْجِدٌ
кечиргувчи	عَمُورٌ	ўтирувчи	جَالِسٌ
инсон	إِنْسَانٌ	катта	كَبِيرٌ
хусрон, ютқизувчи	خُسْرٌ	кичик	صَغِيرٌ
фосиқ, бузғунчи	فَاسِقٌ	яхши	حَسَنٌ
чиройли	جَمِيلٌ	қийинчилик	عُسْرٌ
енгиллик	يُسْرٌ	билувчи	عَلِيمٌ
-ки	أَنَّ	мажбурлаш	إِكْرَاهٌ
гўёки	كَأَنَّ	Ягона	وَاحِدٌ

лекин	لَكِنَّ	Илоҳ	إِلَهٌ
-------	---------	------	--------

ИККИНЧИ ҚИСМ

6- ДАРС

ФЕЪЛЛАР ВА СОДДА ФЕЪЛИЙ ГАП

Феъл гап бўлаги сифатида аниқ вақтдаги (ўтган, ҳозирги, келаси замондаги) иш-ҳаракатни ёки буйруқ ва илтимосни ифодалайди. Араб феъллари ноаниқ (замони, сони ва шахси ноаниқ) ўқимок, ишламоқ, юрмоқ каби шаклга эга эмас. Шунинг учун луғатларда феълнинг ноаниқ шаклини ўрнига феълнинг бирлик сон, музаккар жинс, учинчи шахс, ўтган замондаги шакли берилади. Масалан:

Арабча сўзнинг учинчи шахс, бирлик сон, музаккар жинс, ўтган замондаги шакли	Ўзбек тилидаги феълнинг ноаниқ шакли
سَمِعَ	Эшитмоқ
نَزَلَ	Туширмоқ
انْقَلَبَ	ўгирилмоқ, тўнтарилмоқ

Лекин **سَمِعَ**, **نَزَّلَ**, **انْقَلَبَ** сўзлари эшитмоқ, туширмоқ, тўнтарилмоқ деб эмас, балки у эшитди, у туширди, у тўнтарилди, деб таржима қилинади.

Феълий гапнинг бошида кесим келади унинг кетидан ега бош келишида, ундан сўнг боша сўзлар келади, масалан:

феълий гап	сўзма-сўз таржима	адабий таржима
سَمِعَ رَجُلٌ قَوْلًا	эшитди киши сўзни	Эркак сўзни эшитди.
خَلَقَ اللهُ السَّمَاءَ	яратди Аллоҳ осмонларни	Аллоҳ осмонларни яратди
كَانَ زَيْدٌ طِفْلاً	эди Зайд бола	Зайд бола эди.

Араб тилида феъллар учга бўлинади. Шартли равишда уларни ўтган замон шакли **مَاضِي**, ҳозирги ва келаси замон шакли **مُضَارِع**, ва буйруқ шакли **أَمْر**, деб атаймиз. Лекин бу номлар арабча феълларнинг имкониятларини қисман кўрсатиб, фақат алоҳида олинган феълларни қўшимчаларсиз асосий маъноларинигина кўрсатади.

феъл	таржима
تَكْتُبُ	сен ёзаяпсан
لَا تَكْتُبُ	сен ёзмайпсан

لَا تَكْتُبْ	ёзма
لَنْ تَكْتُبَ	сен харгиз ёзмайсан
لَمْ تَكْتُبْ	сен ёзмагансан

Масалан, алоҳида олинган ҳозирги замонни ифодаловчи феълни кўриб чиқамиз.

تَكْتُبْ феълининг биргина шакли

қандай қўшимчалар қўшилишига боғлиқ ҳолда турли замонларни ёки буйруқни ифодалаши мумкин.

Ёки, масалан: **إِنْ شَاءَ اللَّهُ** ва **مَا شَاءَ اللَّهُ** "Агар Аллоҳ хоҳласа" ва "Нимаики Аллоҳ хоҳлади" – машҳур ибораларида **شَاءَ** феъли ҳам шартли гапдаги келаси замонни, ҳам ундов гапдаги ўтган замонни ифодалаб келяпти. Ўз ҳолида **شَاءَ** феъли: у истади, у олади – деб таржима қилинади.

Агар феъллар ҳақида юқорида айтилган гаплар тушунилиши қийин бўлса чўчиманг, иншааллоҳ кейинги дарсларда яна ҳам тушунарлироқ бўлади. Ҳозирча эса асосийси араб тилида феъл уч шаклдан бирида бўлишини билиб олиш керак. Мисолларда кўриб чиқамиз:

ўзбек тилидаги ноаниқ шакл	ўтган замон шакли	Ҳозирги ва келаси замон шакли	буйруқ шакли
Айтмоқ	رَجَعَ	يَرْجِعُ	ارْجِعْ
Эшитмоқ	سَمِعَ	يَسْمَعُ	اسْمَعْ
Айтмоқ	قَالَ	يَقُولُ	قُلْ
Туширмоқ	نَزَلَ	يُنزِلُ	نَزِّلْ
Бўлмоқ	كَانَ	يَكُونُ	كُنْ

Бу жадвални эътибор билан кўриб чиқилса, феълларнинг учта шакли бир-биридан шунчалик фарқлики, сўз асосининг фақат учта ёки иккита ҳарфи ўзгаришсиз қолишини кўришимиз мумкин. Ҳозирги замон шаклида феълларнинг ўзгаришсиз қолган ҳарфлар олдига қўшимча қўйилади, ўтган замон шаклида эса қўйилмайди. Шундай қилиб ҳозирги замон шаклида феълнинг олдига қўшимча қўйилиши шарт, ўтган замон шаклида эса ҳеч қандай олд қўшимча қўйилмайди.

فعل الماضي

ЎТГАН ЗАМОНДАГИ ФЕЪЛЛАРНИНГ ШАХСЛАРГА КЎРА ТУСЛАНИШИ

Иш-ҳаракатни бажараётган эганинг қайси шахсда келишига кўра ўтган замондаги феълларнинг охиридаги қўшимчалар ўзгаради:

таржима	Феъл	таржима	феъл
сен (эркак) ёздинг	كَتَبْتَ	у (эркак) ёзди	كَتَبَ
сен (аёл) ёздинг	كَتَبْتِ	у (аёл) ёзди	كَتَبَتْ
сиз икковингиз ёздингиз	كَتَبْتُمَا	улар икковлари ёзди	كَتَبَا
сиз (эркаклар) ёздингиз	كَتَبْتُمْ	улар (эркаклар) ёздилар	كَتَبُوا

сиз (аёллар) ёздингиз	كَتَبْتُنَّ	улар (аёллар) ёздилар	كَتَبْنَ
биз ёздик	كَتَبْنَا	мен ёздим	كَتَبْتُ

كَتَبَ – сўзнинг ўзак қисми ўзгаришсиз қолиб, эганинг шахсини кўрсатувчи (мен, сен, у, ...каби) феъл охиридаги қўшимча ўзгаради.

кишилик олмоши	феъл охиридаги ўшимча	кишилик олмоши	феъл охиридаги ўшимча
сен (эркак)	تَ	у (эркак)	َ
сен (аёл)	تِ	у (аёл)	تْ
сиз икковингиз	تُمْمَا	улар икковлари	تَا
сиз (эркаклар)	تُمْ	улар (эркаклар)	تُوا
сиз (аёллар)	تُنَّ	улар (аёллар)	نَ
биз	نَا	мен	تُ

تُوا – қўшимчасининг охирида алиф ёзилади, лекин ўқилмайди. Унинг кетидан бирикма олмош келса алиф тушириб қолдирилади: كَتَبُوهُ – улар уни ёздилар, كَتَبُوهَا – улар (аёллар) уни ёздилар.

Вазифа:

1. Феълларни барча шахсларда тусланг:

رَسَمَ – у чизди, جَلَسَ – у ўтирди, وَجَدَ – у топди.

2. Таржима қилинг:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا. أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ.

3. Араб тилига таржима қилинг.

Мен сени топдим. У (музаккар) уни (музаккар) топди. Биз мактабга қайтдик.

Янги сўзлар луғати:

эшитди	سَمِعَ	чизди	رَسَمَ
туширди	نَزَّلَ	ўтирди	جَلَسَ
тўнтарилди, ўгирилди	انْقَلَبَ	топди	وَجَدَ
эркак	رَجُلٌ	қайсиларики	الَّذِينَ
сўз	قَوْلٌ	ишонмади	كَفَرَ
осмон	سَّمَاءٌ	-дан қўшимчаси	مِنْ
одамлар, жамоа, оила	أَهْلٌ	Яратди	خَلَقَ
Бўлди	كَانَ	мушрик, бутпараст	مُشْرِكٌ
бола	طِفْلٌ	олов	نَارٌ
хоҳлади, истади	شَاءَ	дўзах	جَهَنَّمَ
..ма.. (инкор)	لَنْ	Агар	إِنَّ

қўшимчаси)			
ундайлар, ана ўшалар	أَوْلِيَاكَ	абадий қолувчи	خَالِدٌ
ёмон	شَرٌّ	..ма.. (инкор қўшимчаси)	أَمْ
халойиқ	بِرِّيَّةٌ	Айтди	رَجَعَ
ёзди	كَتَبَ	бўлди	قَالَ

7- ДАРС

فعل أمر

ФЕЪЛЛАРНИНГ БУЙРУҚ МАЙЛИ

Буйруқ майлидаги феъллар илтимос, буйруқ ва шунга ўхшаш маъноларни ифодалайди.

Буйруқ шаклида ёзилган феълларнинг бошида васлани алиф келади. Агар ўзидан олдинги сўз билан қўшиб ўқилса бу алиф ўқилмайди:

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا

Парвардигоро, бизларни гуноҳларимизни кечир ва бизларга раҳм қил.

Агар алифдан бошлаб ўқийдиган бўлсак, унинг ҳаракати қандай бўлади?

Оддий (уч ҳарфли) феъллар учун:

феълнинг ноаниқ шакли	ўтган замон шакли	Ҳозирги замон шакли	буйруқ шакли
айтмоқ	رَجَعَ	يَرْجِعُ	ارْجِعْ
Эшитмоқ	سَمِعَ	يَسْمَعُ	اسْمَعْ
Ўтирмақ	جَلَسَ	يَجْلِسُ	اجْلِسْ
Очмоқ	فَتَحَ	يَفْتَحُ	افْتَحْ
Ёзмақ	كَتَبَ	يَكْتُبُ	اُكْتُبْ

Буйруқ шаклида феъл ўзаги ўртасидаги ҳарф яъни, تَفَعَّلُ нинг ʻайни фатҳалик ёки касралик бўлса алиф касра билан ўқилади, агар заммалик бўлса замма билан ўқилади.

Алиф васла қилинади (қўшиб ўқилади) ёки касра билан ўқилади			
таржима	феъл	Таржима	феъл
сен (эркак) оч	افْتَحْ	сен (эркак) ўтир	اجْلِسْ
сен (аёл) оч	افْتَحِي	сен (аёл) ўтир	اجْلِسِي
сиз иккинги очинг	افْتَحَا	сиз иккинги ўтиринг	اجْلِسَا
сиз (эркаклар) очинг	افْتَحُوا	сиз (эркаклар) ўтиринг	اجْلِسُوا
сиз	افْتَحْنَ	сиз	اجْلِسْنَ

(аёллар) очинг		(аёллар) ўтиринг	
-------------------	--	---------------------	--

Шундай қилиб буйруқ шаклидаги феълларнинг охириги қўшимчаси қайси шахсга мурожаат қилинишига қараб ўзгаради:

Алиф васла қилинади ёки замма билан ўқилади	
таржима	Феъл
сен (эркак) ёз	اَكْتُبْ
сен (аёл) ёз	اُكْتُبِي
сиз иккингииз ёзинг	اُكْتُبَا
сиз (эркаклар) ёзинг	اُكْتُبُوا
сиз (аёллар) ёзинг	اُكْتُبْنَ

шахс	Феълнинг охириги қўшимчаси
сен (эркак)	:
сен (аёл)	ي
сиз иккингииз	ا
сиз (эркаклар)	وا
сиз (аёллар)	نَ

Учта иллатли ҳарфлар.

ي, و, ا ҳарфлари иллатли (касал) ҳарфлар, дейилади. Улар сўзда тушуриб қолдирилади ёки ўзгаради ёки кўшни ҳарфларнинг ҳаракатига таъсир қилади. Масалан: قَالَ сўзининг иккинчи ўзак ҳарфи иллатлидир:

ўтган замон шакли			Буйруқ шакли		
قَالَ	у (эркак) айтди	قُلْتُ	сен (эркак) айтдинг	قُلْ	сен (эркак) айт
قَالَتْ	у (аёл)	قُلْتُ	сен (аёл)	قُلِّي	сен (аёл)

	айтди		айтдинг		айт
قُلْنَا	Биз айтдик	قُلْتُمَا	сиз икковингиз айтдинглар	قُلَّا	сиз икковингиз айтинг
قَالُوا	Улар айтдилар	قُلْتُمْ	сиз (эркаклар) айтдинглар	قُلُوا	сиз (эркаклар) айтинг
قُلْتُ	Мен айтдим	قُلْتُنَّ	сиз (аёллар) айтдинглар	قُلْنَ	сиз (аёллар) айтинглар

Ҳозирги замондаги феълларнинг шахсларга кўра тусланиши:

Иш-ҳаракатни бажараётган эганинг қайси шахсда келишига кўра ҳозирги замон феълининг олд кўшимчаси ва охириги кўшимчаси ўзгаради:

таржима	феъл	таржима	феъл
сен (эркак) ёзясан	تَكْتُبُ	у (эркак) ёзяпти	يَكْتُبُ
сен (аёл) ёзясан	تَكْتُبِينَ	у (аёл) ёзяпти	تَكْتُبُ
сиз икковингиз ёзясиз	تَكْتُبَانِ	улар икковлари ёзяптилар	يَكْتُبَانِ
сиз (эркаклар) ёзясиз	تَكْتُبُونَ	улар (эркаклар) ёзяптилар	يَكْتُبُونَ
сиз (аёллар) ёзясиз	تَكْتُبْنَ	улар (аёллар) ёзяптилар	يَكْتُبْنَ
биз ёзямиз	نَكْتُبُ	мен ёзяман	أَكْتُبُ

Олд кўшимча ва охириги кўшимча қўшиладиган сўзнинг ўзаги كُتِبَ ўзгаришсиз қолади:

кишилик олмоши	феъл охиридаги қўшимча		кишилик олмоши	феъл олдидаги ўшимча
сен (аёл)	ي	يْنَ	мен	أَ
сиз икковингиз	تا	تَانِ	биз	نَا
улар (эркаклар)	وا	وْنَ	сен, сиз, у (аёл)	تَا
улар (аёллар)		نِ	у (эркак), улар	يَا

Вазифа:

1. Таржима қилинг:

اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

2. Араб тилига таржима қилинг.

У айтди: “Ўтиринг”. Ва улар ўтирдилар. Кейин улар турдилар ва уйга кетдилар.

Янги сўзлар луғати:

кечирди	غَفَرَ (и)	жазо	عِقَابٌ
раҳм қилди	رَحِمَ (а)	раҳм қилгувчи	رَحِيمٌ
кечиргувчи	غَفُورٌ	кейин	ثُمَّ
очди	فَتَحَ (а)	билди	عَلِمَ (а)
кучли, қудратли	شَدِيدٌ	кетди	دَهَبَ (а)

Эслатма:

Луғатларда одатда феълнинг ўтган замондаги шакли берилади, қавсларда эса феълнинг ҳозирги ва келаси замондаги шаклидаги ўрта ўзак ҳарфининг ҳаракати берилган. Масалан كَتَبَ нинг ёнига (y) ёзилган бўлса демак унинг келаси ва ҳозирги замони يَكْتُبُ бўлади. Бордию қавс ичида (и) бўлганида يَكْتُبُ бўлар эди.

8- ДАРС

فعل المضارع

ҲОЗИРГИ ЗАМОН ШАКЛИДАГИ ФЕЪЛЛАР ОЛДИДА КЕЛУВЧИ ИНКОР ҚЎШИМЧАЛАРИ

Ҳозирги замон феъллари олдида турли инкор қўшимчалари келиши мумкин. Феълнинг охириги қўшимчаси ўзгарган ҳолда улар феълнинг қайси замонда келишига таъсир қилади.

Жадвални ўрганинг:

таржима	феълнинг охирги қўшимчаси	инкор қўшимчали феъл	инкор қўшимчаси
Сен ёзмагансан	◌ْ	لَمْ تَكْتُبْ	لَمْ
Сен ёзмаяпсан	◌ُ	لَا تَكْتُبُ	لَا
Сен ёзмайсан	◌َ	لَنْ تَكْتُبَ	لَنْ
ёзма	◌ِ	لَا تَكْتُبِ	لَا

Сизлар ёзмагансиз	وا	لَمْ تَكْتُبُوا	لَمْ
Сиз ёзмаяпсиз	وَنَ	لَا تَكْتُبُونَ	لَا
Сиз ёзмайсиз	وا	لَنْ تَكْتُبُوا	لَنْ
Ёзманг	وا	لَا تَكْتُبُوا	لَا

لَمْ кўшимчаси, феълни ўтган замонда ифодалайди, لَنْ кўшимчаси ҳозирги замонда ифодалайди, لَا кўшимчаси агар охири кўшимчасиз бўлса буйруқнинг инкор шаклини ифодалайди, акс ҳолда ҳозирги замонни ифодалайди.

Ҳозирги замон феълнинг шахсларга кўра тусланиши келтирилган жадвални ўрганинг.

لَنْ	لَمْ	لَا	لَا	феъл
أَكْتُبُ	أَكْتُبُ	أَكْتُبُ	أَكْتُبُ	أَكْتُبُ
نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	نَكْتُبُ
تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ
تَكْتُبِي	تَكْتُبِي	تَكْتُبِي	تَكْتُبِينَ	تَكْتُبِينَ
تَكْتُبَا	تَكْتُبَا	تَكْتُبَا	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبَانِ
تَكْتُبُوا	تَكْتُبُوا	تَكْتُبُوا	تَكْتُبُونَ	تَكْتُبُونَ
تَكْتُبَنَّ	تَكْتُبَنَّ	تَكْتُبَنَّ	تَكْتُبَنَّ	تَكْتُبَنَّ
يَكْتُبُ	يَكْتُبُ	يَكْتُبُ	يَكْتُبُ	يَكْتُبُ
يَكْتُبَا	يَكْتُبَا	يَكْتُبَا	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبَانِ
يَكْتُبُوا	يَكْتُبُوا	يَكْتُبُوا	يَكْتُبُونَ	يَكْتُبُونَ
يَكْتُبَنَّ	يَكْتُبَنَّ	يَكْتُبَنَّ	يَكْتُبَنَّ	يَكْتُبَنَّ

Келаси замон

لَنْ қўшимчаси ёрдамида феълнинг келаси замондаги инкор шакли ясалишини кўрдик, феълнинг ҳозирги замон шаклига سَ бирикма қўшимчаси ёки سَوْفَ қўшимчаси феълнинг келаси замон шаклини яшашимиз мумкин:

таржима	سَ қўшимчаси	سَوْفَ қўшимчаси
эштади	سَيَسْمَعُ	سَوْفَ يَسْمَعُ
айтади	سَيَقُولُ	سَوْفَ يَقُولُ
қайтади	سَيَرْجِعُ	سَوْفَ يَرْجِعُ

Агар матннинг бир бўлагида иккала қўшимча учрайдиган бўлса, سَوْفَ қўшимчаси سَ қўшимчасига нисбатан ўзаро келажакни ифодалайди.

Вазифа:

1. Таржима қилинг:

أَمْ نُجْعَلُ لَهُ عَيْنَيْنِ. لَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ. لَا تَلْبَسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ. أَمْ نَشْرَحُ لَكَ صَدْرَكَ.

2. Араб тилига таржима қилинг:

Уйнинг эшигини у очади. Мен эшикни очмадим.

Мундарижа

- **Сўз боши**

- **Кириш**

- **БИРИНЧИ ҚИСМ**

1- Дарс

- Содда исмий гап
- Аниқлик ва ноаниқлик тушунчаси
- Ёзилишига кўра истисно қилинган сўзлар

2- Дарс

- Олмошлар
- Бирикма олмошлар
- Кўрсаткич олмошлар

3- Дарс

- Олд кўмакчилар
- Исмларнинг кўплик ва иккилик сонлари

4- Дарс

- Изофа бирикмаси

5- Дарс

إِنَّ кўшимчаси ва унинг сўзга таъсири

- Сифатдош
- Сифатларнинг солиштирма ва орттирма даражалари
- Инкор ва истисно

• ИККИНЧИ ҚИСМ

6- Дарс

- Феъллар ва содда феълий гап
- Ўтган замондаги феълларнинг шахсларга кўра тусланиши

7- Дарс

- Феълларнинг буйруқ майли
- Учта иллатли ҳарфлар
- Ҳозирги замондаги феълларнинг шахсларга кўра тусланиши

8- Дарс

Ҳозирги замон шаклидаги феъллар олдида келувчи инкор кўшимчалари

- Келаси замон

• Илова

• Луғат